

УДК 369.014.22

Слободянюк Н.О.

*кандидат економічних наук,**доцент кафедри фінансів та банківської справи
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Прокопчук Г.Ю.

*студент**Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

ВІДРАХУВАННЯ З ПЕНСІЙ: ВИДИ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ УНИКНЕННЯ

DEDUCTIONS FROM PENSIONS: TYPES, CAUSES AND WAYS OF AVOIDING

АНОТАЦІЯ

У статті наведено результати категоріального дослідження сутності пенсії, запропоновано авторське тлумачення цієї категорії. Розглянуто поняття «відрахування з пенсії» та виділено основні їх групи. Проаналізовано причини виникнення відрахувань за виконавчим листом, за рішенням органів Пенсійного фонду та за рішенням суду. Для кожного з видів відрахувань наведено приклади розрахунку таких стягнень, що має практичний аспект у розумінні сутності досліджуваного питання. Наведено авторські пропозиції щодо уникнення відрахувань із пенсії.

Ключові слова: пенсія, пенсійне страхування, відрахування, Пенсійний фонд, утримання, переплата.

АННОТАЦИЯ

В статье приведены результаты категориального исследования сущности пенсии, предложено авторское толкование этой категории. Рассмотрено понятие «отчисления с пенсии» и выделены основные их группы. Проанализированы причины возникновения отчислений по исполнительному листу, по решению органов Пенсионного фонда и по решению суда. Для каждого из видов вычетов приведены примеры расчета таких взиманий, имеющих практический аспект в понимании сущности исследуемого вопроса. Приведены авторские предложения по поводу избежания отчислений с пенсии.

Ключевые слова: пенсия, пенсионное страхование, отчисления, Пенсионный фонд, взимание, переплата.

ANNOTATION

In this article presents the results of categorical study of pension was examined as well as different approaches to understanding the pension. Considers the concept of "deductions to pension" and highlighted its main three groups. Allocated causes of ductions by writ, by the decision of bodies of the Pension Fund and the decision of the court. For each of the types of deductions examples of the calculation of such penalties has a practical aspect in understanding the essence of the question being investigated Given more suggestions about avoiding deductions from pensions.

Keywords: pension, pension insurance, deductions, Pension Fund, collection, overpayment.

Постановка проблеми. Складовою частиною соціального захисту населення є система пенсійного забезпечення. Згідно зі ст. 1 Конституції, Україна проголошена насамперед соціальною державою, а однією з головних функцій такої держави є забезпечення прав і свобод людини. У ринковій соціально орієнтованій моделі економіки зростає роль соціальної функції держави. Уряд і держава несуть відповідальність за надання громадянам соціального захисту і

забезпечення рівного доступу до задоволення основних потреб. Рівень бідності може розглядатися як суттєвий показник дієвості політики соціального захисту. Можна сказати, що ступінь цивілізованості держави визначається рівнем соціального захисту її громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі питання сутності пенсії вивчали такі відомі економісти, як: В.С. Андреев, В.С. Аракчеев, М.О. Буянова, А.Д. Зайкін, М.Л. Захаров, С.І. Кобзева, З.А. Кондратьева та ін. Про інтерес до проблеми відрахувань із пенсій свідчать праці таких відомих українських та зарубіжних учених, як: Є.І. Астрахан, П.В. Квіткін, Е.Н. Овчаренко, П.А. Орлов-Карба, Р.Ю. Перехрест, А.В. Соловйов, Я.Ю. Тіткова, Т.В. Юр'єва та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на активне вивчення теоретиками-економістами поняття та сутності пенсії, питання відрахувань досі залишається відкритим. В.С. Андреев розглядає відрахування лише теоретично, трактуючи закони України. Також питання відрахувань розглядаються на сайтах територіальних управлінь Пенсійного фонду України (саме вони роз'яснюють порядок утримання надміру виплаченої пенсії). Водночас практичні особливості відрахувань із пенсії залишаються невизначеними та малодослідженими. Також потребує уточнення понятійний апарат визначення сутності пенсії як соціально-економічного явища.

Мета статті полягає у категоріальному дослідженні сутності пенсії, визначенні видів відрахувань із пенсії, причин їх виникнення з подальшого їх уникнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система пенсійного забезпечення України – це сукупність створених правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є матеріальне забезпечення громадян. Саме ця система дає змогу вирішувати державі одне з найважливіших завдань у сфері соціального захисту.

Базовою категорією будь-якої сучасної системи пенсійного забезпечення є пенсія. Існує безліч підходів до визначення поняття «пенсія». Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення», пенсія – це щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого пенсійного віку чи визнання її інвалідом або отримують члени її сім'ї [1].

У правовій літературі поняття пенсія – це регулярна грошова виплата як матеріальна допомога за віком, з інвалідності, за вислугу років, у разі втрати годувальника [2].

На думку Є.І. Астрахана, пенсія – це «періодичні виплати, що проводяться за рахунок коштів соціального страхування з метою матеріального забезпечення робітника, службовця чи його сім'ї у зв'язку із завершенням певного великого циклу його трудової діяльності або у зв'язку з остаточним чи тривалим вибуттям його з числа повноцінних працівників» [3].

На думку А.В. Соловійова, «пенсія – це певна частина заробітної плати працівника, яка в період його трудової діяльності в обов'язковому (чи добровільному) порядку відраховувалася у вигляді страхових внесків у Пенсійний фонд для резервування на майбутні пенсійні виплати, у разі настання непрацездатності по старості або за інших причин, передбачених законом» [4].

Т.В. Юр'єва під пенсією розуміє грошові виплати, що надаються громадянам за досягнення певного віку, настанні інвалідності, у разі втрати годувальника, а також за вислугу років і особливі заслуги перед державою [5, с. 173].

На думку П.А. Орлова-Карба, пенсія – це «регулярні періодичні грошові виплати, призначені для компенсації громадянам заробітку (доходу), втраченого в установлених законодавством випадках (зазвичай по старості, інвалідності та за втрати годувальника)» [6].

Ще більш повне визначення дає Я.Ю. Тіткова. На її думку, пенсія являє собою щомісячну грошову виплату, вироблену державою з Пенсійного фонду та/або страховиком з недержавного пенсійного фонду громадянам, які досягли пенсійного віку, які стали інвалідами, а також непрацездатним громадянам, які втратили годувальників [7].

На думку авторів статті, пенсія – це щомісячна грошова виплата, яка здійснюється державою через Пенсійний фонд для забезпечення пенсіонера в старості.

Соціально-економічна ситуація в Україні склалася таким чином, що здебільшого призначена пенсія є основним джерелом існування для більшості пенсіонерів. Держава в особі Пенсійного фонду призначає пенсію та зобов'язується виплатити пенсіонеру гарантовано щомісячно в повному розмірі, але існують і винятки, коли частина призначеної пенсії утримується певний період.

Відрахування з пенсії – це спеціальні відрахування грошових сум, передбачених законодавством. Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування», вони провадяться на підставі судових рішень, ухвал, постанов і вироків (щодо майнових стягнень), виконавчих написів нотаріусів та інших рішень і постанов. Стягнення з пенсії здійснюється згідно із цим же законом: відповідно до ст. 50, суми пенсій, виплачені надмірно внаслідок зловживань із боку пенсіонера або подання страхувальником недостовірних даних, стягуються на підставі рішень територіальних органів Пенсійного фонду України чи в судовому порядку [8].

Відрахування з пенсії можна розділити на три групи:

- 1) за виконавчим листом;
- 2) за рішенням органів Пенсійного фонду;
- 3) за рішенням суду.

Причинами виникнення відрахувань за виконавчими листами, які належать до першої групи, є: заборгованість по оплаті комунальних платежів: тепло-, газо-, енергопостачання, невикрачені кредити та податки, а також невикрачені аліменти. За наявності у пенсіонера вищезазначених боргів перед державними органами або різними організаціями державні виконавці на підставі судових рішень складають виконавчий лист, в якому обов'язково вказують: причину стягнення з пенсії, стягувача, суму боргу, розмір, в якому необхідно виконувати стягнення, розрахунковий номер стягувача, Такий документ направляється до органів Пенсійного фонду України, де і проводиться стягнення. Всі роз'яснення щодо утримання коштів пенсіонеру надає Державна виконавча служба. Пенсійний фонд лише приймає до виконання рішення і кожні півроку звітує перед Державною виконавчою службою, а після повного виконання постанови повертає її до виконавчої служби.

Наведемо приклад, основою якого є авторські розрахунки. До пенсійного фонду прийшла постанова, в якій зазначено, що у громадянина С.С. Іванова, який отримує пенсію за віком у розмірі 3 490 грн., є заборгованість перед ДТЕК по оплаті комунальних послуг за теплопостачання. Сума боргу – 3 906,426 грн., виконавчий збір – 10% від суми боргу, тобто 390,62 грн., та проведення виконавчих дій – 50,00 грн.

Юридичні відрахування не повинні перевищувати 20%, тому необхідно розрахувати, який відсоток по кожному з боргів будемо утримувати, щоб сума стягнень не перевищувала 20%.

$$3906,42/4347,06*100*20\% = 17,97\%$$

$$390,64/4347,06*100*20\% = 1,8\%$$

$$50/4347,06*100*20\% = 0,23\%$$

Борг необхідно утримувати в сумі 17,97%, виконавчий збір – 1,8% та проведення виконавчих дій – 0,23%.

$$17,97\% + 1,8\% + 0,23\% = 20\%$$

Отже, відрахування будуть установлені в такому співвідношенні, доки суму боргу повністю не

буде погашено. У наступному місяці С.С. Іванов отримує пенсію в розмірі 2 792 грн. Такі розрахунки проводять працівники Пенсійного фонду.

Щодо аліментів, то вони утримуються тільки за рішенням суду та постановою державного виконавця. Відповідно до ч. 2 ст. 182 Сімейного кодексу України, «мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 30% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку» [9].

Відповідно до ст. 50 Закону України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування», із пенсії може бути відраховано не більше 50% її розміру: на утримання членів сім'ї (аліменти), на відшкодування збитків від розкрадання майна підприємств і організацій, на відшкодування пенсіонером шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також у зв'язку зі смертю потерпілого, на повернення переплачених сум заробітної плати в передбачених законом випадках. Але є винятки із загального правила: стягнення аліментів на неповнолітніх дітей; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю; відшкодування шкоди особам, які зазнали збитків у результаті смерті годувальника; відшкодування за шкоду, завдану злочинном; коли максимальний розмір відрахувань із пенсії становить 70% від її розміру.

До відрахувань із пенсії за рішенням органів Пенсійного фонду належать:

- неповідомлення про вступ на роботу;
- зміна статусу одержувача;
- зміна місця проживання;
- у зв'язку з виїздом на постійне місце проживання до іншої країни.

На сьогоднішній день причина неповідомлення про вступ на роботу до Пенсійного фонду в строк 10 днів стала найпоширенішою причиною переплати пенсії з вини пенсіонера.

Згідно зі ст. 47 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», тимчасово під час роботи особи на інших посадах/роботах, у тому числі приватним підприємцем, пенсія, призначена відповідно до цієї статті, розмір якої перевищує 150% (1 695 грн.) прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачується в розмірі 85% призначеного розміру, але не менше 150% (1 695 грн.) прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність [10].

Наприклад, С.С. Іванов отримує пенсію у розмірі 3 390 грн., 12.10.2016 з індивідуальних відомостей про застраховану особу, наданою відділом ведення електронних реєстрів та інформаційно-аналітичних систем, було встановлено, що до Пенсійного фонду поступали внески з 01.09.2016 по 31.10.2016, і пенсіонер не повідомив Пенсійний фонд про своє працевлаштування. У такого пенсіонера утвориться переплата за вересень у розмірі 508,5 грн. та у зв'язку з тим, що Пенсійний фонд нараховує пенсійні виплати на один місяць уперед, у жовтні пенсі-

онер отримує пенсію в повному розмірі, але за цей місяць переплата також утворилася, тому загальний розмір переплаченої пенсії становить 1 017 грн. $(3390 * 15\% * 2)$.

Про виявлену переплату Пенсійний фонд повідомляє пенсіонера листом та просить на протязі місяця звернутися до Пенсійного фонду для написання заяви на утримання надміру виплачених пенсійних коштів або погасити її добровільно на розрахунковий рахунок установи. Якщо пенсіонер не з'являється у зазначений строк, за рішенням Пенсійного фонду переплата буде утримуватися з пенсії в розмірі 20% щомісячно до повного її погашення. Тобто якщо пенсіонер С.С. Іванов з до 01.11.2016 звільниться з роботи, він має право на отримання пенсії як непрацюючий пенсіонер; сума переплати, яку необхідно погасити, залишиться та буде відраховуватися з пенсії у розмірі 678 грн. $(3390 * 20\%)$ на протязі двох місяців. У першому місяці С.С. Іванов отримує 2 712 грн. $(3390 - 3390 * 20\%)$, а у другому – 3 081 грн. $(2712 + (1017 - 648))$.

Наступною причиною переплати є зміна статусу одержувача пенсії. Пенсіонер С.С. Іванов отримує пенсію у зв'язку з утратою годувальника. Такий вид пенсії до 23 років можуть отримувати діти померлого годувальника, але які навчаються на денній формі навчання. Винятком є повні сироти. Свій статус студент підтверджує довідкою з навчального закладу. Часто виникають випадки, коли посеред навчального року людина припиняє навчання, а пенсію продовжують нараховувати.

Досить рідко зустрічається така причина переплати, як зміна місця проживання, але вона існує. Пенсіонери, які живуть на території радіоактивного забруднення, відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», отримують доплату до пенсії. Також передбачена 20-відсоткова надбавка до загального розміру пенсії людині, яка мешкає на території зі статусом гірського населеного пункту. У таких випадках про зміну місця проживання пенсіонер зобов'язаний проінформувати органи Пенсійного фонду, і пенсію повинні перерахувати. Якщо ж людина такий факт замовчує, слід очікувати відрахування з пенсії [11].

Ще одна причина – виїзд на постійне місце проживання до іншої країни. У такому разі пенсія виплачується, але це повинно бути обумовлено спеціальними міждержавними угодами, частіше всього пенсіонер не повідомляє про це Пенсійний фонд.

Переплати пенсій за рішенням суду виникає тоді, коли пенсія призначена незаконно, на основі невірної інформації. Наприклад, пенсіонерка В.М. Іванова працювала вчителем та отримує пенсію за вислугу років, але вона йде працювати за професією та не повідомляю про це Пенсійний фонд. У такому разі, згідно

із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», громадянка В.М. Іванова не має права на пенсію. Якщо повертати добровільно надміру виплачені кошти вона не збирається, а виплата пенсії їй призупинена та утримувати ні з чого, відбувається подача позову до суду.

Розглянувши всі можливі види відрахувань та причини їх виникнення, можна стверджувати, що основними причинами переплати пенсії є невиконання обов'язків із боку пенсіонера і, відповідно, необізнаність органів Пенсійного фонду про можливі зміни в його житті.

Висновки. Отже, пенсія – це щомісячна грошова виплата, яка здійснюється державою через Пенсійний фонд для забезпечення пенсіонера в старості. У житті більшості українських пенсіонерів вона є основним джерелом засобів до існування.

Проблема переплати пенсій нині не є досить поширеною, про це мало хто говорить та вивчає, але зустрічається з такою проблемою чи не кожен. Своєчасно виконувати свої обов'язки по оплаті комунальних послуг, штрафів, кредитів – це головні шляхи, які б ліквідували виникнення утримань за виконавчими листами.

Для того щоб уникнути переплати пенсії, які стягуються за рішенням управління Пенсійного фонду, пенсіонерам потрібно бути законослухняними громадянами та заздалегідь повідомляти про факт працевлаштування або звільнення, зміну місця проживання та ін. Це допоможе попередити переплату або її недоплату. Саме ця проблема є однією з основних, яка провокує виникнення такого явища, як переплата. Уряду України необхідно внести зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», де б зазначалося, що за кожний прихований факт, який міг би попередити переплату або недоплату пенсії, накладається адміністративний штраф. Тоді б наші громадяни були би більш відповідальними, саме це, на нашу думку, змогло б викоренити відрахування за рішенням Пенсійного фонду України. Але Пенсійний фонд заздалегідь нараховує пенсії та формує виплатні відомості, тому необхідно створити таку мобільну систему, яка б працювала в теперішньому часі, тобто якщо пенсійна виплата буде проводитися 15-го числа

кожного місяця, то всі зміни, які відбудуться до цього моменту та можуть вплинути на розмір виплаченої пенсії, можна було б вносити до бази даних та виплачувати ту пенсійну виплату, на яку пенсіонер має право. Тільки за взаємодії Пенсійного фонду з громадянами цю проблему можна викоренити.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376.
2. Види пенсій: трудові, соціальні, за вислугу років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.0zd.ru/gosudarstvo_i_pravo/vidi_pensij_trudovi_socialni_za_vislugu.
3. Перехрест Р.Ю. Поняття пенсії у праві соціального забезпечення / Р.Ю. Перехрест // Наукові записки. – 2005. – Т. 38. – С. 62.
4. Тіткова Я.Ю. Пенсія: сутність та види / Я.Ю. Тіткова // Аналітичний портал. Пенсійний консультант [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pension.ru/opin_16.htm.
5. Мойсеєнко В.В. Пенсія в умовах сучасної соціально-орієнтованої ринкової економіки / В.В. Мойсеєнко // Економіка. – 2008. – С. 173.
6. Трофімова Н.А. Визначення обсягу розрахункового пенсійного капіталу в сучасних умовах розвитку пенсійної системи / Н.А. Трофімова // XI Соціологічні читання викладачів, аспірантів і студентів : міжвузівський збірник наукових праць. – Пенза : Пензенський держ. пед. ун-т., 2009.
7. Беломытцева О.С., Титкова Я.Ю. Развитие негосударственных Пенсионных фондов Сибири (на примере Новосибирской, Томской и Кемеровской областей) / О.С. Беломытцева, Я.Ю. Титкова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/299/image/299_115-121.pdf.
8. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058/IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
9. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
10. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058/IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
11. Утримання з пенсії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pensiology.ru/ops/pensioneram/uderzhaniya-iz-pensii/>.